

Tie neobišli ani formálny aparát, čo môže viesť k zásadným nedorozumeniam. Zrejme pre technologické nedostatky na strane nakladateľa sú isté symboly v zápisoch vynechané alebo nahradené nesprávnymi symbolmi,⁵ takže je na čitateľovi, ako si s nimi poradí. Vzhľadom na mieru, v akej autor využíva formálne nástroje, by vítanou súčasťou publikácie bol prehľadný zoznam aspoň tých najdôležitejších formúl, prípadne i zoznam obrázkov a tabuliek, ktorých v knihe nie je málo.

Domnievam sa, že *Štúdie o metodológii prírodných a sociálnych vied* oslovia dva druhy čitateľov. Na svoje si príde jednak „tvrdé jadro“ priaznivcov filozofie vedy, ktoré sa zaujíma o jej základné problémy. Nájde tu dôslednú kritiku fenomenalistického chápania vedeckého zákona. No pri riešení tradičných problémov Hanzel formuluje – občas akoby mimochodom – aj poznámky k problematike, ktorá presahuje hranice filozofie vedy.⁶ Takže hoci, prísne vzaté, sú to *Studies*, možno Hanzelove *Štúdie* odporučiť všetkým záujemcom o súčasnú slovenskú filozofiu.

Juraj Halas

Literatúra

ČERNÍK, V. (1977): *Problém zákona v marxistickej metodológii vied*. Bratislava: Pravda.

ČERNÍK, V. (1986): *Systém kategórií materialistickej dialektiky*. Bratislava: Pravda.

FAY, B. – MOON, J. D. (1977): What would an adequate philosophy of social science look like? *Philosophy of the Social Sciences* 7, No. 3, 209-227.

Jaroslav Peregrin: *Člověk a pravidla. Kde se berou rozum, jazyk a svoboda*

Praha: Dokořán, 2011, 166 s.

J. Peregrin patří k známým a respektovaným autorom, ktorý sa venuje filozofii jazyka, sémantike a analytickej filozofii. Recenzovaná knižka je svedectvom toho, že okruh jeho záujmu sa na základe doteraj-

⁵ Napríklad na stranách 227, 254, 319, 320.

⁶ Mám na mysli najmä pasáže o kategóriách (s. 15 a s. 382), ale aj o prakticko-empirických aspektoch vedy (s. 86) a fenomenalizme (s. 185).

šieho výskumu trochu posunul a smeruje k odhaleniu podstaty človeka, k špecifikácii sociálneho, nech už je to jazyk, rozum alebo sloboda. Kľúč k odhaleniu sociálnosti, ktorá nie je proti – ani nad – prírodnou realitou, Peregrin vidí v pojme pravidla, ktorého genézu chce aspoň v náznakoch objasniť tak, že syntetizuje filozofický motív (Kant, Wittgenstein) s prírodovednými koncepciami.

Vychádza z hypotézy, že genézu pravidiel možno vysvetliť v rámci fungovania mechanizmov biologickej evolúcie, ktorá viedla ku kooperácii, a pravidlám formujúcim virtuálny priestor kultúry (morálka). Tento zámer Peregrin ohlasuje ihneď v úvode:

Mojí hypotézou je to, že pravidla jsou tím, co umožnilo, že se spolupráce promítla do samotné naší podstaty a učinila z nás rozumné, hovořící a kulturní tvory. Můžeme tedy bez nadsázky říci, že člověk je bytostí především normativní. (s. 13)

V piatich kapitolách okrem úvodu *Proč pravidla? (Pravidla a filozofie, s. 15-40; Pravidla a evoluce, s. 41-67; Pravidla a mysl, s. 69-101; Pravidla a jazyk s. 103-123; Pravidla a společnost, s. 125-148)* kombinuje filozofický arzenál hlavne z analytickej filozofie jazyka a mysle s konceptmi a hypotézami z dielne evolučnej biológie. Východiskom je antiskeptická, antirelativistická interpretácia Wittgensteinových analýz pravidiel v súvislosti s fungovaním povahy jazyka a významu, v kombinácii s ideami Sellarsa, Brandoma, Dawkinsa, Dennetta, Premacka a i. Na margo Peregrinového prístupu je namieste ako otázka týkajúca sa dejinno-filozofickej adekvátnosti tejto kombinácie so zreteľom najmä na Wittgensteinove názory na vedu tak aj otázka týkajúca sa samej naturalizácie pojmu pravidla, resp. jeho genézy, lebo tie isté citáty z *Filozofických skúmaní* nájdeme aj u P. Wincha s podobným zámerom ukázať, že špecifickosť sociálneho stojí a padá s pojmom pravidla (Pozri *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii*, CDK, 2004, 36-53).

Po stručnom historickom exkurze v kapitole *Pravidla a filozofie* o tom, ako sa pravidlá dostali do centra pozornosti filozofov v ostatných desaťročiach minulého storočia, pričom sa pripisuje rozhodujúci podiel neskorému Wittgensteinovi, Peregrin predkladá terminologické rozlíšenia, aby s využitím Sellarsovej koncepcie manifestoval rozdiel medzi preskriptívnymi pravidlami (musíš) a tými, ktoré nás nejakým obmedzujú, nejakým limitujú priestor konania (nesmieš). Podľa Peregrina je v prípade spoločnosti a konania efektívnejšie uplatniť pravidlá v zmysle obmedzení. Na toto základné rozlíšenie nadväzuje aj rozdiel

medzi inštrukciami, direktívami a rýdzimi pravidlami a vysporadúva sa s otázkou, či pravidlo predpokladá pravidelnosť. Hlavne sa však venuje Sellarsovmu pojmu „pattern governed behavior“. V druhej kapitole *Pravidla evoluce* (s. 41-67) sa analyzuje genéza pravidiel, to, ako sa u človeka vyvinula schopnosť vedome postupovať podľa nejakého pravidla. Východiskom úvah je dilema väzňa posudzovaná z perspektívy, ako sa evolučne vyvinula kooperácia, lebo v tomto smere narážajú na seba perspektíva krátkodobých výhod individua a dlhodobá perspektíva benefitov kooperácie. Peregrin sa pokúša objasniť, ako sa pravidlá šíria cestou „pedagogického“, nie geneticky fixovaného postupu. Takto organizmy schopné vnímať, že niečo musí byť, možno označiť za také organizmy, ktoré postupujú podľa pravidla, a tak sa konštituuje predpoklad, že sa vyvinie jazyk, rozum a kultúra.

V časti *Pravidla a mysl* Peregrin pri formulovaní odpovede na otázku, načo je dobré disponovať myslou, rozlišuje podľa Dennetta (*Kinds of Minds*) a vzorcov správania darvinistické, skinnerovské a popperovské bytosti, pracuje s emulačnou teóriou reprezentácií, aby vysvetlil elementárnu podobu mysle (Grush, Carruthers, Premack). Rozdiel medzi človekom a inými biologickými druhmi vidí na pozadí predložených evolučných konceptov v narábaní mysle s propozíciami a pojмами, (tzv. „code of man“, Premack). Pri opise cesty od mysle poháňanej determinizmom potrieb k presvedčeniam, rozumu, ktorý sa riadi dôvodmi, si všima úlohu emócií, ktoré autor vykladá v intencii nonkognitivismu. V štvrtej kapitole *Pravidla a jazyk* sa Peregrin zameriava na jazyk a predkladá Dawkinsovu a Krebsovu koncepciu pôvodu signalizácie v „čítaní mysle“ a manipulácii správania inej bytosti; opisuje, ako sa repertoár signalizácie rozširoval, ako sa formovali relácie medzi signálmi. Peregrin sa pokúša doložiť, že logická štruktúra sa zrodila prostredníctvom elementárnych vzťahov, keď sa vytvorili elementárne relácie nezlučiteľnosti a inferencie. Posledná kapitola *Pravidla a spoločnosť* sumarizuje evolučnú optiku pri objasnení kultúry, lebo práve pravidlá umožnili utvárať rozličné virtuálne priestory, ktoré umožňujú nové možnosti konania. A pravidlá jazyka konštituuju priestor zmysluplnosti, hoci hlavným problémom je arbitrárnosť týchto pravidiel. V závere sa tematizuje problematika, ako z evolučného pohľadu objasniť túto skutočnosť, rozlišuje sa medzi sebestačnými a nesebestačnými pravidlami a dve úrovne rozumu každého obyvateľa virtuálneho sveta, jeho vlastný svet a uznanie plurality virtuálnych svetov iných ľudí. Vyústenie a záverečný citát knihy v duchu akceptácie rortyovskej

historickej náhodnosti vzniku presvedčení, napr. morálky, je pochopiteľným záverom Peregrinom favorizovaného prístupu a naturalizmu.

Knihá je nepochybne zaujímavým pokusom o syntézu filozofickej pozície s evolučnou perspektívou prírodných vied. Autorovi nemožno uprieť erudíciu, rozhladenosť a suverenitu, s akou sa pohybuje aj v teréne empirickej prírodnej vedy. Právom možno očakávať, že nezapadne prachom a možno ju odporúčať nielen filozofom. Tento prístup si určite nájde svojich stúpcov v radoch širšej akademickej verejnosti, lebo naturalizmus a redukcionizmus z dielne kognitívnych vied a evolučnej biológie sa tešia popularite aj v súčasnej analytickej filozofii. Otázne sú však zisky a reálna explanačná sila a adekvátnosť hypotéz v rovine sociálneho poznania (problém normatívnosti, druhy pravidiel, štruktúra ľudskej činnosti, komunikácia, propozičné postoje, pôvod logickej štruktúry, atď.) V tomto smere napríklad možno uviesť prácu *Human Nature and the Limits of Science* (Oxford, 2001) od Johna Duprého, ktorý ponúka iný pohľad napríklad aj na Peregrinom exploatované modely z teórie hier a rozhodovania ako nástroj na vysvetlenie evolúcie kooperácie. Aj práce Geoga Henrika von Wrighta (napr. *Norm and Action*, 1963) ponúkajú iný prístup k problematike pravidiel, normatívnosti. Prirodzene, je len a len na čtenom/nej čitateľovi/ke, aby zvážil všetky za a proti Peregrinovej pozícii.

Tatiana Sedová